

УДК: 353 (477)

DOI: <https://doi.org/10.32689/2617-9660-2019-4-2-159-169>

Чайковський Михайло Євгенович,

доктор педагогічних наук, професор, Хмельницький інститут соціальних технологій університету «Україна» 29009, Хмельницький. вул. Ярослава Мудрого, 2а e-mail: chaikov.me@gmail.com, тел.: (0382) 70-45-16

ORCID: 0000-0002-8793-9744

Ковтун Олександр Сергійович,

кандидат соціологічних наук, доцент, Хмельницький інститут соціальних технологій університету «Україна» 29009, Хмельницький. вул. Ярослава Мудрого, 2а e-mail: kovtuns2008@ukr.net, тел.: (0382) 70-45-16

ORCID: 0000-0002-4781-7638

СУПЕРЕЧНОСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ: ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ПЕРИФЕРИЗАЦІЯ

Анотація: Кризь призму центр-периферійного підходу у статті розглянуто деякі суперечності розвитку регіонів. Розкрито суть феноменів периферизації регіонів та централізації людських ресурсів, що суперечать процесам децентралізації в Україні. З'ясовано, що центр експлуатує людські ресурси регіонів, що створює додаткові ризики в їх розвитку.

Визначено базові соціальні механізми периферизації регіонів до яких належать: демографічна деградація областей та міграція в центр. Доведено, що внутрішній міграційний рух набуває двох основних форм: освітню та трудову. Освітня міграція має кількісний та якісний вимір: центр концентрує найбільшу кількість абітурієнтів, зокрема найуспішніших. Це спричиняє нерівномірний розподіл інтелектуального потенціалу України та створює додаткові ризики його відтворення. Відтворення та консервація такої ситуації підтримується й системою розподілу бюджетних місць серед закладів вищої освіти. Крім цього, тенденції концентрації трудового та інтелектуального потенціалу країни центром, позначено поняттям *централізації людських ресурсів*. Це є важливою причиною перетворення регіонів на внутрішню периферію, яка є основним поставником людських ресурсів. На даний процес впливає «стартова» конкурентна позиція регіону та характер його інтеграції у соціально-територіальну систему країни.

Результатом дослідження також є визначення напрямів подальших наукових пошуків: по-перше, визначення критеріїв віднесення регіону до напівпериферійних або периферійних зон; по-друге, подальше дослідження механізмів периферизації, способів подолання суперечностей розвитку

соціально-територіальної системи України; вивчення закордонного досвіду розвитку територій.

Ключові слова: регіональний розвиток, державне управління регіонами, периферизація, людський ресурс, освітня міграція, централізація людських ресурсів, децентралізація.

Chaikovskiy Mykhailo Yevgenovich,

doctor of pedagogical sciences, professor, Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University of Ukraine 29009, Khmelnytsky. street Yaroslav the Wise, 2a e-mail: chaikov.me@gmail.com, tel .: (0382) 70-45-16

ORCID: 0000-0002-8793-9744

Kovtun Olexandr Sergeevich,

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor, Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University of Ukraine 29009, Khmelnytsky. street Yaroslav the Wise, 2a e-mail: kovtuns2008@ukr.net, tel .: (0382) 70-45-16

ORCID: 0000-0002-4781-763

CONTRADICTIONS IN THE DEVELOPMENT OF REGIONS: DECENTRALIZATION AND PERIPHERYSATION

Abstract. This article presents some of internal contradictions in the social development of regions in Ukraine from the perspective of the center-peripheral approach. Such phenomena as peripherization of regions as well as centralization of human resources are disclosed. These processes interfere with the decentralization in Ukraine. It is clarified that central regions exploit human resources of the periphery that creates additional risks of the regional development.

The authors determine basic social mechanisms of regions peripherization. These include mainly the demographic degradation of the regions and migration to «the center». Internal migration movement reveals itself in two main forms: the educational migration and the labor migration. The educational migration in Ukraine is contained in two dimensions: qualitative and quantitative. As a result, «the center» concentrates the largest number of applicants also the most successful. It leads to the situation where unequal distribution of the intellectual potential creates additional risks. The maintenance and the reproduction of this situation is also supported by the system of the scholarships distribution in Ukrainian Institutions of Higher Education. Moreover, the tendency of the concentrating intellectual potential in favor for the center is define by the concept «centralization of the human resources». This process is influenced by the basic competitive position of the region and the level of integration in the socio- territorial system.

According to the main results of the research, there were outlined the following vectors for scientific elaboration: firstly, designing the criteria to describe regions to the zones of the semi-periphery and periphery; secondly, further in-depth studying of peripherization mechanisms to provide strategy to overcome internal contradiction in the socio-territorial development; thirdly, gathering more foreign experience regarding to territorial development in context of similar conditions.

Keywords: regional development, regional governance, periphery, center-peripheral relations, peripherization, human resource, educational migration, centralization of human resources, decentralization

Постановка проблеми. Державне управління регіональним розвитком сьогодні стикається із значними викликами, що пов'язані із нерівномірністю розвитку України як цілісної системи. Втрата робочої сили загрожує виникненням дефіциту трудових ресурсів, що негативно відображається на соціальному та економічному розвитку країни. Основний тягар цих трансформацій відчувають регіони. Натомість Київ, де перетинаються і концентруються міграційні та економічні потоки, підвищує свої конкурентні позиції в регіональній системі України. Внаслідок цього поглиблюється соціальна нерівність між територіями.

Аналіз досліджень та публікацій. У теоретичному осмисленні соціального розвитку територій державне управління опирається на знання здобуте в низці наук. Так, нерівномірний територіальний розвиток вивчається здебільшого у межах центр-периферійного підходу, який має міждисциплінарний характер. Означена проблема розглядається в межах соціальної географії, соціології, економіки, політології.

В соціальній географії класичною є теорія центральних місць В. Крісталлера, яка пояснює особливості взаємодії різнорангових населених пунктів [1]. Класикою регіоналістики є праці Дж. Фрідмана, який є автором теорії регіонального розвитку. Згідно з Фрідманом нерівномірність економічного розвитку регіональної системи і процес просторової поляризації породжують диспропорції між периферією та ядром [2].

Для сучасної соціології центр-периферійні відносини є також однією із ключових проблем. Так важливий внесок у центр-периферійні дослідження вніс Едвард Шилз [3]. У його розумінні центр складається із соціальних інститутів, що реалізують основні види влади: військову, політичну, культурну, економічну. При цьому периферія є об'єктом владного впливу. Вона сприймає та засвоює цінності, розпорядження та ідеали, що виробляються в центрі.

В марксистській соціологічній парадигмі важливо відзначити концепцію центр-периферії А. Франка. Центр розглядається в першу чергу в якості точки зосередження

економічної влади, що дозволяє йому експлуатувати периферію, застосовуючи політичну, економічну, військову перевагу [4]. Найбільш поширеним підходом у вивченні центр-периферійних відносин в соціології є світ-системний підхід І. Валлерстайна, що дозволяє досліджувати розвиток глобальної системи, який характеризується значною стратифікацією її структурних рівнів [5].

Ще однією теорією з високим евристичним потенціалом є теорія внутрішнього колоніалізму. Під центром тут розуміється столичний або аналогічний за значимістю регіон, де сконцентрована політична еліта. Периферія є експлуатованою центром. Важливим у цій теорії є розуміння того, що ключовим ресурсом, що експлуатуються, крім природних, є ресурс людський (у формі дешевої робочої сили). Також цей підхід дозволяє описати політичну ієрархію територій, яка базується на їх економічній нерівності. Теорія внутрішнього колоніалізму дозволяє розуміти різні явища, такі, наприклад, як сепаратизм. Однією із причин сепаратизму, як способу витіснених на периферію груп протистояти центру, стає нерівність, яка виникає між центром та периферією [6]. Також у літературі зустрічається поняття *соціального виключення (соціальної ексклюзії) територій*.

Отже, у нашому дослідженні ми послуговуватимось центр-периферійним підходом, в рамках якого соціально-територіальна система розглядатиметься як система

відносин експлуатації, що виникає між центром та периферією.

Виклад основного матеріалу. Попри відчутні позитивні перетворення у розвитку регіонів в результаті децентралізації, продовжують існувати негативні тенденції, найбільш важливі з яких, на нашу думку, є наступні: 1) демографічна деградація регіонів; 2) централізація людського капіталу; 3) «відтік мізків».

Розглянемо їх детальніше.

Демографія. Демографічні процеси в Україні в цілому подібні до загальноєвропейських. Так для ЄС характерні центроспрямовані міграційні потоки, що роблять на сьогодні депопуляцію країн ядра (за винятком, Німеччини) малоймовірною. Потужна міграція в центральні країни разом із сталим зростанням тривалості життя зменшує і проблему старіння (крім Німеччини). Головним завданням перед європейськими державами стає соціальна інтеграція мігрантів. Але на європейській периферії (в основному країни Східної Європи), а також в депресивних регіонах скорочення та старіння населення набувають загрозливих масштабів. При цьому нерівності між центром, напівпериферією і периферією відтворюються та поглиблюються. Разом з цим, напівпериферія вбирає мігрантів із низькою трудовою кваліфікацією. Сама ж периферія стає джерелом робочої сили для центру та напівпериферії [7]. Тенденції схожі до українських. Так само як і в Україні, європейський центр притягує кваліфікованих, амбіційних та перспективних мігрантів. Це

у свою чергу сприяє зосередженню високотехнологічних та наукомістких видів діяльності.

Населення України скорочується майже весь період незалежності. Зменшення чисельності населення, а також старіння населення притаманні більшості українських регіонів. Але в Україні є території із відмінними демографічними процесами. За даними Державної служби статистики в Україні у 2016 р. Київська область та м. Київ були чітко вираженим центром зростання кількості населення: як за рахунок природного приросту, так і за рахунок міграційного приросту населення [8]. Крім цього, дані центри є полюсом притягання трудових ресурсів країни, що є додатковою загрозою господарському потенціалу регіонів. Ці та інші тенденції є індикаторами метрополізації в Україні, тобто набуття виключної ролі в країні одним містом. Мова йде перш за все про Київ. Відповідно до демографічної статистики у 2017-2018 рр. в Україні не залишилось регіонів (якщо не розглядати обласні центри окремо) із позитивним приростом населення, крім м. Києва [9].

Централізація людських ресурсів. Концентрацію трудових та інтелектуальних ресурсів країни в її окремих регіонах позначатимемо поняттям *централізація людських ресурсів*.

На нашу думку, найбільший потенціал розвитку людського капіталу сконцентрований у такій соціальній групі як абітурієнти та студенти. Саме вони стають осно-

вою відтворення господарської системи.

У цьому контексті в Україні можемо спостерігати процес *централізації людського капіталу*. По-перше, у метрополіях виникають кращі умови для життя (робочі місця, рівень оплати праці, можливість більш якісного дозвілля). По-друге, людський капітал у метрополіях концентрується за рахунок закладів вищої освіти (ЗВО), які часто стають основною причиною інтенсивної міграції молоді із регіонів та приводом змінити постійне місце проживання.

Так, за даними 2017 року в українських університетських центрах, таких як Київ та Київська область, Харків та Харківська область залишаються у цих регіонах більше 90% абітурієнтів. На іншому боці знаходяться області, де залишаються у своїх регіонах менше половини абітурієнтів: Хмельницька (бл.40%), Донецька (бл.40%) та Кіровоградська (бл.30%) області. Відносно найкращих абітурієнтів (більше 180 балів за ЗНО), що залишаються у своїх регіонах, то ситуація виглядає наступним чином. До лідерів належать: Київ та область (майже 100%), Харків та область (близько 90%), Львівська (більше 80%). Серед аутсайдерів такі області: Луганська та Донецька, Хмельницька та Кіровоградська (менше 20%) [10]. В загальному ситуація з освітньою міграцією складається наступним чином: у Київ та область приїхало у 30 разів більше, ніж поїхало. З регіонів аутсайдерів у 16 разів більше поїхало, ніж приїхало [10].

У 2018 році тенденція централізації абітурієнтів не тільки не змінила свого характеру, але й в більшості областей кількість абітурієнтів, що вступають до київських ЗВО, збільшилась. Так, Чернігівська область серед інших втратила найбільшу кількість абітурієнтів на користь київських ЗВО: 45% від загального числа абітурієнтів області. До антилідерів належать також Черкаська та Житомирська області, які втрачали абітурієнтів на користь київських ЗВО, відповідно: 38% та 37% [10]. У контексті централізації інтелектуального ресурсу 2018 році тенденції приїзду/виїзду абітурієнтів якісно не змінилися. Наприклад, серед областей, кількість абітурієнтів у яких зросла за рахунок випускників з інших було 5: Київ (+20900), Харківська (+5941), Львівська (+3528), Одеська (+1201), Чернівецька (+549) [10]. Помітно, що до Києва прибуває абітурієнтів більше, ніж у інші разом узяті регіони-лідери. Важливо відзначити, що у Харківській області збільшення абітурієнтів відбулось в основному за рахунок Луганської та Донецької областей, які у 2018 році «віддали» 45% та 35% своїх абітурієнтів, відповідно [10].

Вагомим фактором підтримки таких тенденцій є структура розподілу бюджетних місць у ЗВО України. Наприклад, понад 20% державних місць у 2017 році були сконцентровані у Києві [11]. Сприяє нерівномірності розподілу бюджетних місць і принцип додаткових бюджетних місць для найпопулярніших ЗВО. Таким чином, найбільш успішні та престижні ЗВО, що в більшості знаходять-

ся у Києві зміцнюватимуть свої конкурентні позиції, відтворюючи та посилюючи інтелектуальне збагачення областей. Так, частка ЗВО Києва у топ-10 України за кількістю поданих заяв з 2015 по 2018 рр. складає близько 52% [12]. Це зумовлено кращими загальними позиціями Києва серед інших регіонів та кількістю/якістю ЗВО. Загальний склад ЗВО-лідерів відносно стабільний та відображає географію тих регіонів, в яких є кращі можливості для акумулювання «якісної» молоді. Але і їх конкурентні можливості відносно Києва досить обмежені. Так, навіть при загальному зменшенні кількості абітурієнтів в Україні зберігається тенденція централізації інтелектуального капіталу. У 2018 році топ-5 вишів за привабливістю для абітурієнтів виглядав так: КНУ ім. Т. Шевченка, а далі йдуть виші із традиційного топ-10: ЛНУ ім. І. Франка, КПІ ім. І. Сікорського, Львівська політехніка [13].

Слід відзначити й структуру державних видатків на освіту за областями, яка, відтворюючи нерівність регіонів, виглядає так: найбільше отримують області: Дніпропетровська (понад 5 млрд.грн), Львівська (4,8 млрд. грн.), Харківська (3,8 млрд. грн.) та м. Київ (3,5 млрд. грн.) [14].

Крім освітньої міграції впливовим фактором перетворення регіонів на внутрішню периферію є централізація трудових ресурсів, головним механізмом якої є внутрішня трудова міграція. Основним її напрямом є області з найбільш розвиненою промисловістю та столиця [15].

Наприклад, в м. Києві середня заробітна плата за 10 місяців 2018 року перевищила середній показник по Україні на 52,5% [16].

Крім цього, статистика офіційної зайнятості демонструє, що київський ринок праці є найбільш конкурентним в Україні. Зокрема, у м. Києві найвищий рівень зайнятості: 62,3%. Київська область посідає другу після харківської позицію за рівнем зайнятості: 58,8% [17]. Але ця статистика не враховує частку внутрішніх трудових мігрантів та мігрантів, що не мають офіційної зайнятості. Навіть зростання зайнятості в усіх областях навряд чи можна інтерпретувати як показник зменшення нерівності регіонів. Це пояснюється тим, що така статистика враховує тих, хто залишився працювати в Україні. Але колосальна трудова міграція закордон природним чином вивільняє робочі місця. Це при тому, що умови для зменшення втрат робочої сили в інші країни не складаються ні в середині країни, ні у країнах, що найбільше залучають українські трудові ресурси України. Зокрема, лібералізація трудового законодавства в Німеччині спрощує процедуру отримання роботи гастарбайтерами. З цієї причини велика частина українських гастарбайтерів Польщі планує мігрувати до Німеччини, а не повертатись в Україну. До того ж, кращі умови життя та праці в Німеччині зменшують імовірність такого повернення. Подібним чином обставини складаються і зі студентами, що є додатковою втратою України, адже ті студенти, що прямують за кордон є досить активними та амбітними.

Відзначимо, що і в умовах відкритості глобальної економіки такі міграційні тенденції відображають нерівність між країнами та вкладаються у концептуальні межі центр-периферійного підходу.

Централізація інтелектуального капіталу та трудових ресурсів має об'єктивні економічні причини. Поряд із постійною втратою людського капіталу регіони перебувають в системі непропорційного розподілу й капіталів фінансових. Прикладом такої непропорційності є нерозвиненість регіональної банківської системи. Таким чином відбувається централізація банківських установ, а отже і капіталів інвесторів та населення у столиці. Більшість областей не мають свого регіонального банку, що позбавляє їх можливостей залучати інвестиції у місцевий бізнес, а також мобілізувати ресурси населення, що впливає на збалансованість інтересів банку та регіону. Наразі, Києві та області станом на 2017 р. було зареєстровано 62 банки. На другій позиції перебуває м. Дніпро та область всього із 8 банками. У цьому ж році більшість областей, крім Києва та ще декількох знижували загальні кредитно-депозитні ресурси [18]. Широка мережа регіональних банківських філій радикально ситуацію не змінює, адже вони так чи інакше працюють в інтересах віддаленого центру.

У таких обставинах зберігатиметься нерівномірний економічний розвиток. Державне управління, а також економіка в цілому залишаються централізованими. Це виявляється у тому, що міжнародні компанії мають свої представництва

більшою мірою у Києві. Наслідком цього є виключення великої частини регіональних трудових ресурсів регіонів з ринку праці, який стимулюється іноземними інвестиціями, сконцентрованими у центрі. Варто, таким чином, відзначити зростання ролі столиці та столичного регіону в господарській системі України, яка до того ж втратила частину економічно активних районів Донбасу. Тому позиція Києва залишається ключовою, навіть з огляду на те, що мають місце економічні успіхи регіонів. Так, частка Києва у ВВП у 2016 р. склала 23.4%, що більш, ніж вдвічі більше показника найбільш економічно розвиненої української області – Дніпропетровської (10.2%).

«Відтік мізків». Одним із проявів цього явища є процеси міграції абітурієнтів з України. Як свідчать дослідження, виїзд абітурієнта на навчання в іншій країні є поширеним виправданням зміни місця проживання. Наприклад, у 2015 році серед іноземних студентів Польщі українці склали 53% (понад 20 000). У Росії 6,8 %, Німеччині: 2,9% [19]. За повідомленнями ряду українських ЗМІ у 2018 р. у Польщі навчалось близько 40 тисяч студентів-вихідців з України. З них планують повернутись назад в Україну менше 10% [20]. Дані тенденції поглиблюють кризу регіональної системи освіти, адже, як показує аналіз, серед усіх абітурієнтів найменш схильні залишати свої регіони – це абітурієнти-кияни. Враховуючи внутрішній «відтік мізків», регіони які більше приваблюють абітурієнтів частково компенсують загальні втрати України за рахунок інших областей.

Отже, регіони потрапляють в ситуацію подвійної експлуатації: з одного боку вони є ресурсною базою (мається на увазі людський ресурс) для внутрішнього центру, з іншого – для інших країн. Це призводить до збільшення ризиків для країни в цілому. При тому, що конкурентні можливості регіонів надзвичайно обмежені і у багатьох аспектах (зокрема, тих, що ми продемонстрували) продовжують скорочуватися.

Отже, можемо зробити наступні **висновки:**

1. Розвиток соціально-територіальної системи України є нерівномірним. Це посилює соціально-економічну нерівність між регіонами, що стрімко втрачають свій основний ресурс – людський. Основним споживачем цього ресурсу є столиця. Це дає підстави говорити про процес перетворення регіонів на внутрішню периферію України – периферизацію. Дисбаланс економічного, соціального, освітнього та наукового розвитку між регіонами, дещо подібний до радянської системи регіонального розвитку, за якої кількість і якість благ у столиці різко відрізнялись від «глибинки».

2. Основними соціальними механізмами периферизації регіонів є: по-перше, демографічна деградація; по-друге, трудова міграція у центр та промислові області; по-третє, освітня міграція, що призводить до втрати регіонами інтелектуального потенціалу та концентрації його у центрі, який за рахунок цього посилює свої конкурентні позиції стосовно інших територій.

3. Проведений аналіз дозволив визначити основні напрями подальших наукових досліджень: визна-

чення критеріїв периферійності, подальше дослідження механізмів периферизації, вивчення способів подолання негативних тенденцій розвитку соціально-територіальної системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пухова А. Теория Кристаллера / А. Пухова. URL: <https://puhovaag.wordpress.com/студентам/гт-12/теория-кристаллера/> (дата звернення: 27.09.2018)

2. Friedmann J. Regional development policy. – Boston: Mass. Inst. Techn. – 1966.

3. Шилз Э. Общество и общества: макросоциологический подход. Библиотека Гумер: веб-сайт: URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Article/schilz_obsch.php(дата звернення: 07.09.2018)

4. Аберкромби Н. Социологический словарь / Н. Аберкромби, С. Хилл, Б.С. Тернер. М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2004, С. 295

5. Валлерстайн И. Социальное изменение вечно? Ничто никогда не изменяется? // Социологические исследования. 1997. № 1. С. 8-21

6. Сидоренко Л. Внутренний колониализм [Электронный ресурс] // Кафедра нового и новейшего времени СПбГУ: [сайт]. URL: novist.history.spbu.ru/docs/NIR_Colonialism_Vnutrenniy.doc (дата звернення: 07.09.2018)

7. Клупт М. Центр-периферийные отношения в Европе: демографический аспект // Мировая экономика и международные отношения», 2015, №2, с. 58-67

8. Чисельність наявного населення України. Державна служба

статистики України веб-сайт. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2017/zb_chnn_0117.pdf (дата звернення: 07.12.2017)

9. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2018 року // Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2018/zb_chnn2018.pdf (дата звернення: 07.01.2018)

10. Стадний Є. Рух абітурієнтів між областями України: порівняння 2017 та 2018 років. Аналітичний центр CEDOS: веб-сайт: URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/rukh-abituriientok-ta-abituriientiv-mizh-oblastiamy-ukrainy-porivniannia-2017-ta-2018-rokiv> (дата звернення: 17.12.2018)

11. Шиян А. Провінційні ВНЗ: стратегія виживання. Освіта. UA веб-сайт. URL: <https://osvita.ua/vnz/reform/57459/> (дата звернення: 07.10.2018)

12. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/> (дата звернення: 17.12.2018)

13. Мірошнікова А. Куди пішли найрозумніші абітурієнти – 2018. Освіторія: веб-сайт. URL: <https://osvitoria.media/experience/kudy-pishly-najrozumnishi-abituriyenty-2018/>(дата звернення: 05.10.2018)

14. Держбюджет-2019: як розподілять субвенції та дотації за регіонами. Слово і діло. Аналітичний портал: веб-сайт: URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/01/09/infografika/finansy/derzhbyudzhets-2019-yaki-oblasti-hoduyut-ukrayinu-ayaki-ye-dotacijnyumu> (дата звернення: 17.01.2019)

15. Ніколаєць К. Внутрішня трудова міграція в Україні у 2014 – 2016

pp. // Вісник КНТЕУ. 2017. №3. С. 19 – 28.

16. Середня заробітна плата по м. Київ за останні роки. Мінфін: веб-сайт: URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/%D0%9A%D0%B8%D0%B5%D0%B2> (дата звернення: 17.10.2018)

17. Ситуація на ринку праці та результати діяльності державної служби зайнятості. Державна служба зайнятості: веб-сайт: URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>

18. Кишакевич Б., Мажаров Д. Перспективи розвитку регіональних банків в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 2017. Вип. 14. С. 127-131.

19. Слободян О., Стадник Є. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? Аналітичний центр CEDOS: веб-сайт: URL: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu> (дата звернення: 17.09.2018)

20. Чому українські студенти обирають навчання в Польщі. Нове время: веб-сайт. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/chomu-ukrajinski-studenti-obirajut-navchannja-v-polshchi-2497459.html> (дата звернення: 13.01.2019)

REFERENCES:

1. Pukhova A. Teoriia Kristallera [Christaller's Theory]. (n.d.) <https://puhovaag.wordpress.com> Retrieved from: <https://puhovaag.wordpress.com/студентам/гт-12/теория-кристаллера/> [In Russian].

2. Friedmann J. (1966) Regional development policy. – Boston: Mass. Inst. Techn. [In English].

3. Shilz E. Obshchestvo i obshchestva: makrosotsiologicheskii podkhod [Society and societies: macro-sociological approach.] Biblioteka Gumer – library Gumer. (n.d.) http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/. Retrieved from: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Article/schilz_obsch.php [In Russian].

4. Aberkrombi, N. Sotsiologicheskii slovar [Dictionary of SOCIOLOGY]. Moscow: Ekonomika [in Russian].

5. Vallerstain I. (1997) Sotsialnoe izmenenie vechno? Nichto nikogda ne izmeniaetsia [Change is eternal. Nothing ever changes]. Sotsiologicheskie issledovaniia – Sociological studies [In Russian].

6. Sidorenko L. Vnutrennii kolonializm [Internal colonialism]. The Chair of modern and contemporary history of the institute of history of Saint Petersburg state university. (n.d.) novist.history.spbu.ru/. Retrieved from: novist.history.spbu.ru/docs/NIR_Colonialism_Vnutrennii.doc [In Russian].

7. Klupt M. (2015) Tcentr-periferiinye otnosheniia v Evrope: demograficheskii aspekt [Center-Peripheral Relations in Europe: Demographic Aspect]. Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia – World economy and international relations, 2, 58-67 [In Russian].

8. Chyseljnistj najavnogho naselennja Ukraïny [The population of Ukraine] (n.d.). <http://database.ukrcensus.gov.ua/>. Retrieved from: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2017/zb_chnn_0117.pdf [In Ukrainian].

9. Chyseljnistj najavnogho naselennja Ukraïny na 1 sichnja 2018 roku [The population of Ukraine of January 1, 2018] (n.d.). <http://database.ukrcensus.gov.ua/>. Retrieved from: <http://database.ukrcensus.gov.ua/>

PXWEB2007/ukr/publ_new1/2018/zb_chnn2018.pdf [In Ukrainian].

10. Stadny E. Rukh abiturijentiv mizh oblastjamy Ukrajinu: porivnyannya 2017 ta 2018 rokiv [The movement of entrants between the regions of Ukraine: comparison 2017 and 2018 years] CEDOS. (n.d.) <https://cedos.org.ua/>. Retrived from: <https://cedos.org.ua/uk/articles/rukhabituriiientok-ta-abituriiientiv-mizh-oblasti-ami-ukrainy-porivniannia-2017-ta-2018-rokiv> [In Ukrainian].

11. Shyjan A. Provincijni VNZ: strategija vyzhyvannja [Provincial Universities: A Survival Strategy.]. (n.d.) <https://osvita.ua/>. Retrived from: <https://osvita.ua/vnz/reform/57459/> [In Ukrainian].

12. Sait Ministerstva osvity i nauky Ukrajinu [Site of Ministry of Education and Science of Ukraine]. (n.d.). <https://mon.gov.ua/> Retrived from: <https://mon.gov.ua/ua> [In Ukrainian].

13. Mirosnikova A. Kudy pishly najrozumnishi abiturijenty – 2018. [Where did the most intelligent entrants go]. Osvitorija Retrived from: <https://osvitoria.media/experience/kudy-pishly-najrozumnishi-abituriyenty-2018/> [In Ukrainian].

14. Derzhbjudzhjet-2019: jak rozpodiljatj subvenciji ta dotaciji za rehionamy. [2019 State Budget: How to Distribute Subventions and Grants by Region]. (n.d.). <https://www.slovoidilo.ua/>. Retrived from: <https://www.slovoidilo.ua/2019/01/09/infografika/finansy/derzhbyudzhjet-2019-yak-oblasti-hoduyut-ukrayinu-a-yaki-yedotacizjny> [In Ukrainian].

15. Nikolajecj K. (2017) Vnutrishnja trudova migracija v Ukrajinu u 2014 – 2016 rr. [Internal labor migration in Ukraine in 2014 – 2016]. Visnyk

KNTEU – Bulletin of KNUTE, 3, 19 – 28 [In Ukrainian].

16. Serednja zarobitna plata po m. Kyjiv za ostanni roky. [Average salary in Kyiv for the last years]. (n.d.) <https://index.minfin.com.ua>. Retrived from: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/%D0%9A%D0%B8%D0%B5%D0%B2> [In Ukrainian].

17. Sytuacija na rynku praci ta rezultaty dijalnosti derzhavnoji sluzhby zajnjatosti. [The situation on the labor market and the results of the state employment service.]. (n.d.). <https://www.dcz.gov.ua>. Retrived from: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68> [In Ukrainian].

18. Ky'shakevy'ch B., Mazharov D. (2017) Perspektyvy rozvytku regional'ny'x bankiv v Ukrajinu [Prospects for the development of regional banks in Ukraine]. Naukovy'j visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosy'ny' ta svitove gospodarstvo – Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University Series international economic relations and the world economy, 14, 127-131 [In Ukrainian].

19. Slobodjan O., Stadnyk Je. Ukrajinjski studenty za kordonom: skiljky ta chomu? [Ukrainian Students Abroad: How many and Why?]. CEDOS. (n.d.) <https://cedos.org.ua/>. Retrived from: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skiljky-ta-chomu> [In Ukrainian].

20. Chomu ukrajinsjki studenty obyrajutj navchannja v Polshhi [Why do Ukrainian students choose to study in Poland?]. (n.d.) <https://nv.ua/>. Retrived from: <https://nv.ua/ukraine/events/chomu-ukrajinski-studenti-obirajut-navchannja-v-polshchi-2497459.html> [In Ukrainian].